

پوست نوشته‌های قرآنی در صنعا یمن

اورسولا درایمبولز

ترجمه: حسین علی‌نقی

۱۹۰

امین پستان

پوست‌نوشته‌های قرآنی در صنعا یمن

پس از کشف نسخه‌ها و مصاحف صنعا در سال ۱۹۷۱، تعدادی مقاله حاوی گزارشاتی از وضعیت عمومی دست‌نوشته‌ها با تأکید بر نسخه‌های کاغذی به چاپ رسید. نوشتار حاضر، در بردارنده گزارش تفصیلی از فرایند مرمت و تدوین اسناد و مصاحف پوستی صنعا (از آغاز تا پایان) بوده که توسط یکی از کارشناسان و مدیران مرمت‌کار در پروژه احیا و مرمت مجموعه، تهیه شده است. این مقاله به دلیل تبیین سرنوشت مصاحف صنعا و همچنین ورود به مسایل فنی مرمت پوست، هم برای قرآن پژوهان و هم برای مرمت‌کاران مفید خواهد بود. برخی از مقالات مربوط به وضعیت عمومی مصاحف صنعا از این قرارند:

۱. نسخه‌های خطی قرآن در موزه‌ها...
۲. ترجمه قدیرا فروند، دو هفته‌نامه گلستان قرآن، دوره سوم، ش ۱.
۳. مصحف‌های صنعا (یمن) از افسانه تا واقعیت، بهاء‌الدین خرمشاهی، فصلنامه پیام جاویدان، بهار ۱۳۸۲، ش ۲، صص ۱۲-۲۰.
۴. گزارشی از نسخه‌های خطی یمن، حسن انصاری قمی، آینه میراث، بهار ۱۳۸۰، ش ۱۲، صص ۱۰۵-۱۱۱.
۵. مقاله: «مجموعه مصاحف صنعا و خاستگاه‌های قرآن»، بهنام صادقی، محسن گودرزی، مجله اسلام (Der Islam) در آلمان آخرین ماه‌های ۲۰۱۱م.
۵. ویکی‌پدیا: نسخه‌های خطی صنعا.

تاریخچه

در سال ۱۹۷۱ م دیوار غربی مسجد جامع بزرگ صنعا در اثر سیل شدید تخریب گردید. تجدید بنای این دیوار یک سال بعد آغاز شد و در پی آن تعداد زیادی از اوراق خطی نسخه‌های قدیمی از قرآن کریم در فضای میان سقف مسجد و طبقه فوقانی کشف شد. مقامات محلی یمن فوراً به اهمیت فوق‌العاده این کشف پی برده^۱ و در اندیشه حفاظت و نگهداری آنها برآمدند. یمن، پیشنهاد ارسال نسخه‌ها به دانمارک برای نگهداری آن را رد کرد ولی پس از آن طرح نگهداری و کلاس‌ه کردن آنها توسط بخش فرهنگی وزارت خارجه آلمان (آلمان غربی در آن برهه) را در خود یمن پذیرفت. اجرای این پروژه از زمان امضای توافقنامه طرفین از پاییز ۱۹۸۰ تا پایان ۱۹۸۲ م به طول انجامید.^۲

اطلاعات کلی

تعداد اسناد و اوراق پوستی به ۱۲ تا ۱۵ هزار بالغ می‌شود. علاوه بر آن تعداد زیادی پاره مخطوطات کاغذی نیز وجود داشت که برآورد آمار آن به حد دشوار بود. اولویت کار، اوراق پوستی بود زیرا قدمت و اهمیت آن بیشتر از اوراق کاغذی بود. نیز در آن زمان فرصتی برای کار روی اوراق کاغذی در خلال اجرای طرح وجود نداشت از این روی بررسی این مقاله شامل اوراق پوستی خواهد بود.

دست‌یابی به اوراق تاریخ‌دار، میسر نگردید اما کارشناسان همگی بر این هستند که مخطوطات یاد شده به قرون سوم و چهارم هجری باز می‌گردد. متن این مخطوطات به‌طور کلی با خط کوفی نگارش یافته گرچه پاره‌ای از آنها با قدیم‌ترین نوع خط عربی یعنی حجازی نوشته شده‌اند.^۳

- ۱ این مطلب ترجمه‌ای است از مقاله: معالجه صحائف الرق المخطوطه فی العصور الاسلامیه المبکره، خلفیه تاریخیه: المخطوطات التي اكتشف فی العاصمه الیمنیه صنعا. مندرج در کتاب: صیانه و حفظ المخطوطات الاسلامیه، اعمال المؤتمر الثالث لمؤسسه الفرقان للتراث الاسلامی، لندن، مؤسسه الفرقان، ۱۹۹۸، صص ۱۹۳-۲۱۵.
- ۲ قاضی اسماعیل اکوع رئیس اداره کل باستان‌شناسی وقت صنعا بود که استفاده از تجارب خارجیان را برای نجات این مخطوطات، ضروری دانست.
- ۳ بنده کار حفاظت و مرمت در این پروژه را از آوریل ۱۹۸۲ تا پایان پروژه ادامه دادم ...
- ۴ خط حجازی، اصطلاحی است که غربیان به کار می‌برند در حالی که برخی از کارشناسان خطوط قدیمی آن اصطلاح را نمی‌پذیرند زیرا در علوم خطوط عربی بالاتاریخ است. به نظر، پوست نوشته‌ها با خط نسخی که در مرحله بعدی ظهور یافته نگاشته شد گرچه خودم در این مجموعه، اوراق کاغذی نگارش‌یافته با خط کوفی را ملاحظه کردم.

چیزی شبیه خست بنایی در آورده بود. علاوه بر این خشکی هوا به نظر، سبب خسارت دائمی نبوده است.^۶ تمامی دست‌نوشته‌ها پوشیده از غبار بودند. بر روی برخی نیز لکه‌ها و افزودهایی دیده می‌شد. بسیاری از صفحات نیز به هم چسبیده بودند. در پاره‌ای حالات، اصلاح و پیرایش این آلودگی‌ها و نابسامانی‌ها، به دلیل شیوه نگارش و یا تباهی پوست، ناممکن شده بود. از وجود سیاهی برخی از پوست‌ها این برداشت نادرست می‌شد که آنها آتش گرفته‌اند. اما در واقع نشان‌دهنده تحلیل و تباهی کامل پوست در نتیجه رسوب طولانی آب یا رطوبت زیاد بوده است. آب همچنین در برخی موارد باعث در هم پیچیده شدن پوست‌ها شده بود. در برخی از پوست‌ها افزودگی‌ها و چسبندگی‌هایی مربوط به آثار مگس‌ها مشاهده می‌شد. چنانکه حشرات و جوندگان خسارت‌های زیادی وارد کرده بودند. برخی از خسارت‌ها نیز توسط انسان به وجود آمده بود. علاوه بر آن بیشتر اوراق، به هم پیچیده، تاخورده، مجعد و یا پاره و... بودند. اندازه صفحات کامل، بین ۴۰×۵۰ و ۴۵×۵۰ سانتی‌متر و رنگ جوهر به کار رفته در متن در بیشتر موارد، قهوه‌ای تیره یا سیاه مایل به قهوه‌ای است. و در مواردی اندک به رنگ قهوه‌ای باز و سیاه یکدست می‌باشد. تحلیل و بررسی عناصر این مرکب‌ها همچنان به انجام نرسیده اما به نظر بیشتر آنها از نوع (صفار) آهن یعنی زاج باشد.^۷ مرکب قرمز نیز نه فقط برای نقطه‌ها و اعراب بلکه برای تعیین پایان آیات و عناوین سوره‌ها کاربرد دارد.

تمامی اوراق پوستی تقریباً شامل متن قرآن بوده و تعداد متون پوستی غیرقرآنی ۱۵۰ برگ (یعنی حدود ۱ درصد) می‌باشد که احتمالاً شامل حدیث نبوی، تفسیر احکام دینی، بقایای کتب طبیبی و پاره‌ای از اسناد حکومتی می‌شود. تا این زمان نزدیک به ۱۰۰۰ مجلد مختلف قرآن کریم از این اوراق جداسازی شده است.

با بررسی‌های ما معلوم گردید که در مواقعی، از یک مجلد قرآن فقط صفحه‌ای بیش باقی نمانده اما گاهی بخش زیادی از متن، محفوظ باقی مانده است. با این وجود عموماً تعداد اندکی از اوراق مربوط به مجلدی واحد، باقی مانده است. و ما حتی به یک مجلد کامل قرآن آاز نوع پوستی^۱ دسترسی پیدا ننموده‌ایم.

به ناچار باید پرسید که دلایلی که منجر به پراکندگی و جدا شدن اجزاء این قرآن‌ها از یکدیگر شده چیست؟ و چرا در سقف مسجد نهفته شده‌اند؟ تفسیر مقبول در حال حاضر این است که سقف، مکان نگهداری مصاحف نبوده و اگر چنین بود ما به مجلداتی کامل و دارای ارزش زیادی از آنها دست می‌یافتیم. اما قرآن‌ها به خودی خود حتی در بدترین شرایط نمی‌تواند این‌گونه قطعه قطعه و متفرق گردند و نتیجه منطقی آن است که این فضا به عنوان انبار پاره مصحف‌هایی که قابل استفاده نبوده به کار می‌رفته است. و چه مکانی بهتر از مسجد برای حفظ کتاب خدا وجود دارد؟

پوست

اوراق پوستی از پوست حیوانات و به شیوه‌های متفاوت درست می‌شود. هیچ مواد دباغی در آن کاربرد ندارد اما پوست حیوانات را پس از ذبح، مستقیماً برای چند هفته در آب آهک فرو برده تا موها به راحتی از آنها جدا شود. پس از آن پوست‌ها قبل از پهن شدن با دقت در آب شستشو می‌شوند. در اثنای مرحله خشک کردن، بخش داخلی پوست با چاقوی محدب و قوسی تراشیده شده تا قطعات دنبه و گوشت آن جدا گردد. پس از آن پوست‌ها تحت فشار زیاد قرار می‌گیرند^۸ و آنگاه هر دو طرف پوست با سنگ گچی و سنگ پا ساییده شده تا نرم شود به طوری که تفاوتی جزئی میان ناحیه بیرونی و داخلی پوست در پوست نوشته‌های عربی به جا می‌گذارند...

درشتی و حجم و اندازه و نوع حیوان در این زمینه مورد توجه است. حیوانات کوچک و کم‌سن، دارای پوستی کوچک‌تر اما نازک‌تر و نرم‌تر هستند. این روی پوست نگارش همواره از حیوانات کم‌سال تهیه می‌شود. پوست هر حیوانی برای این صنعت، کاربرد دارد اما شیوع پوست بز، بره و گوساله بیشتر است. یعنی حیواناتی که انسان گوشت آن را مصرف می‌کند. ظاهراً اوراق پوستی مورد نظر ما نیز از این دست حیوانات تهیه شده است.

وضعیت پوست نوشته‌ها

وضعیت اوراق پوستی کشف شده در صنعا در حالتی بین فوق‌العاده خوب و کاملاً متلاشی و پوسیده قرار دارند. برخی از این اوراق به دلیل رسوب آب از شیروانی متلاشی شده و برخی نیز دچار حشرات و جوندگان شده‌اند. اما باید بر این باور بود که بسیاری از دست‌نوشته‌ها قبل از قرار گرفتن در محوطه سقف مسجد، خسارت‌های زیادی دیده بودند. اما گرد و غبار همیشگی موجود در صنعا، بر این خسارت‌ها افزوده است به طوری که گاه‌گاه مخلوط غبار و آب، برخی نسخه‌ها را در بر گرفته و آن را به

۵ این عملیات دارای اهمیت زیادی است زیرا الیاف کلاژن پوست را از شکل لوله‌ای به شکل صاف و مسطح شبیه تسمه درآورده و پوست دارای منظره ممتاز و منحصر به فرد می‌شود.

۶ درجه نسبی رطوبت هوا در تابستان گاه‌ها به ۲۰ تا ۱۵٪ کاهش یافته و در دو فصل بارندگی به ۶۵ تا ۵۰٪ افزایش می‌یابد.

۷ در کتابخانه کنگره واشنگتن، اوراقی موجود است که متونی مشابه آن نگارش یافته است. تحلیل و آزمایش برخی از مرکب‌ها انجام یافته و معلوم گردید که مرکب‌ها از مس هستند. اطلاعات این بخش را وام‌دار دوریس هامبورگ از آزمایشگاه حفاظت و نگهداری LC هستیم.

حفاظت و نگهداری

هدف از طرح احیاء، حفاظت و نگهداری، نجات این پوست‌نوشته‌ها از وضعیت نابسامان آن بود. تسطیح و پاکسازی آنها بدون کاربرد شیوه‌های تزئینی به اتمام رسید. پارگی‌ها بوسیله الیاف یا کاغذ ژاپنی اصلاح شد و اوراق از هم پاشیده و بسیار زیان دیده داخل پاکت‌هایی از ورق نازک پلی‌استر^۸ گذاشته شد که باز شدن این پاکت‌ها از دو طرف برای سهولت در بیرون آوردن اوراق امکان‌پذیر بود. این ظروف از دو طرف برای تضمین عبور هوا از میان آنها، با امواج مافوق صوتی پوشیده شد. بررسی و آزمایش به صورتی کاملاً ساده و با تمرکز، صبر و حساسیت به انجام رسید. زیرا هر ورقی از آن امکان جدا شدن به صورت‌های گوناگون داشت. در ابتدا پوست‌ها به دقت از لکه و آلودگی‌ها، پاکسازی شدند سپس پوست محکم برای نرم شدن و انعطاف‌پذیری در اتاقی مخصوص برده شد. در این اتاق یک سینی غیر عمیق مملو از آب معمولی داخل ظرفی بزرگ‌تر و عمیق‌تر بود. اوراق پوستی با لایه‌هایی از شبکه‌های نایلون (که خود با تسمه‌هایی از جنس کائوچوی ستیرینی محکم شده) نگهداری می‌شد تا برای قرار گرفتن پوست‌ها، مساحت کافی میان این شبکه‌ها وجود داشته باشد. شبکه فوقانی می‌توانست با لایه‌ای از پوست خشک پر شود. یا می‌توانست این طبقه خشک مانده و یا کمی مرطوب شده و یا با مقدار زیادی از آب، مرطوب شود. بدین صورت کنترل میزان رطوبت در هوای اتاق یا عملیات انعطاف‌پذیری پوست با سرعت یا ملایمت به انجام می‌رسید. پوشش درزهای اتاق رطوبت، به سادگی از یک قاب چوبی با پوشش نازکی از لاستیک نرم که داخل قاب را پوشانده درست می‌شود. این پوشش باعث حفظ رطوبت داخل اتاق شده است.

معمولاً پوست‌ها در خلال شب در اتاق رطوبت‌سازی باقی مانده ولی از تسطیح پوست‌ها به مدت طولانی در رطوبت زیاد

۸ مایلاز یا ملینکس به لحاظ شیمیایی، ماده پلاستیکی شفاف و نگهدارنده به حساب می‌آید.

خودداری می‌شود زیرا پس از ۲ یا ۳ روز، پوست‌ها در این وضعیت فاسد می‌شوند. پس از انجام مراحل یاد شده، باز کردن و تسطیح پوست‌های به هم پیچیده و تا شده و جداسازی صفحات به هم چسبیده به سهولت انجام می‌شود. اما گاهی اوقات برای این کار از چاقو نیز استفاده می‌گردد. تنظیف آلودگی‌های پوست بوسیله پنبه‌های آغشته به محلولی از آب و الکل (اتانول) صورت می‌گیرد. حجم الکل نسبت به آب ۱/۴ می‌باشد. این محلول باعث پاکسازی مناسب غبار و آلودگی‌های پوست می‌گردد. برخی از آلودگی‌های برجای مانده از مگس‌ها در حدی است که با انواع چاقوهای مختلف (از لحاظ تیزی) برطرف می‌گردد. این محلول در مرکب یا رنگ‌ها هیچ تأثیری نمی‌گذارد با این وجود در مرحله رطوبت‌گذاری، عدم تجزیه ماده ثابت در مرکب یا رنگ در اثر رطوبت زیاد مورد توجه قرار می‌گیرد.^{۱۰} جداسازی اوراق و قطعات از هم پاشیده که قابل اصلاح نبوده نیز انجام شد. مانند باریکه‌های ژله مانند که در اثر نفوذ آب، پاره شده و به کوچک‌ترین سایز اوراق، تبدیل شده بود.

بخش مودار پوست در وهله اول مستمراً مرطوب‌سازی می‌شوند زیرا به نسبت ناحیه داخلی پوست، رطوبت کم‌تری را جذب می‌کند... . سخت‌ترین مرحله کار تسطیح و یک‌نواختی پوست‌ها و لبه‌های آن و کشیدن بخش‌های پیچیده پوست بود. بدین شکل که پوست‌ها میان دو طبقه از جنس ورق مومی یا سیلیکون قرار می‌گرفت به طوری که مرکب به آن چسبیده نشود و هیچ الیاف کاغذی با مرکب مرطوب، تماس پیدا نکنند. سپس اطراف ورق‌هایی که پوست را دربرگرفته برداشته می‌شود تا کناره‌های ناصاف پوست با دست یا گیره مخصوص، صاف شود... شاید انجام این کار چندین بار تکرار شود گرچه در بیشتر اوقات، همان یکبار کفایت می‌کند. مدت زمان انجام این کار حدود ده دقیقه و قبل از خشک شدن کامل می‌باشد. پس از حدود دو ساعت، پوست تقریباً خشک می‌شود در این زمان محلول آب و الکل دوباره به‌طور ملایم و نهم روی پوست کشیده می‌شود. لای طبقات بالاتر، کاغذ مومی یا سیلیکون و ورق چوبی نهاده می‌شود سپس زیر دستگاه پرس با فشاری بسیار ملایم قرار می‌گیرد. پس از یک روز ورق خشک به جای کاغذ مومی یا سیلیکونی قرار می‌گیرد و آنگاه اوراق پوستی میان اوراق خشک به مدت چهار هفته یا بیشتر می‌ماند.

تدوین

پس از این مرحله، امکان بررسی دقیق اوراق پوست فراهم شده و برای ورود به گام بعدی یعنی تعیین جایگاه متون نگارش یافته بر پوست‌ها بود. تعیین مکان سوره و آیه در آغاز و پایان هر صفحه یا قطعه پوست توسط دوستان همکار یمنی‌مان به انجام رسید برخی از ایشان در کار حفظ و نگهداری نیز همکاری داشتند. گام پایانی در تدوین و دسته‌بندی این قطعه پوست‌ها همان گام اول به حساب می‌آمد.^{۱۱} در اینجا لازم بود که نسبت به هر ورق‌هایی که به یکی از مجلدات معروف قرآن‌ها مربوط می‌شد آگاهی پیدا کرد. (تعداد این قرآن‌ها به‌طور تقریبی هزار مصحف است). و یا نسبت به اوراقی که

۹ بعد از انجام آزمایشات، این نسبت بهترین نتیجه را در برداشت. الکل باعث توزیع مساوی و

۱۰ هنگام کنترل مدت زمان نگهداری پوست در اتاق رطوبت‌سازی، اطمینان از میزان درجه رطوبت در پوست و خطر انحلال مرکب یا رنگ‌ها با درجه بیشتر از حد لازم ضروری خواهد بود.

۱۱ از بد روزگار، بودجه تخصصی برای پروژه قبل از تهیه فهرست و لیست، به اتمام رسید. دکتر هانس گراف فون بوتمیر (H. C. Graf van Bothemer) آخرین مدیر پروژه در یمن بر روی انتشار فهرست اوراق تزئین‌یافته کار می‌کند. تعداد این اوراق حدوداً ۱۰۰ مورد می‌شود در حالی که کل اوراق تدوین‌یافته نزدیک هزار مورد است.

ارتباط با نسخه جدیدی که نیازمند گزارشی تازه بوده اطلاع پیدا کرد. برای انجام این کار چاره‌ای از تکیه بر پارهای استانداردهای روشن که به کار سرعت ببخشد نبود. اولین مدیر پروژه در صنعا^{۱۱} قانونی وضع کرد که برشماری تعداد سطرهای هر صفحه و اندازه طول آن سطور را ممکن ساخت. این دو مقیاس، اولین (دورقمی) در تدوین نسخه‌های معین از قرآن کریم را شکل می‌دادند.

در اینجا به بعضی از نمونه‌ها اشاره می‌کنیم:

شماره‌های ۱۶-۲۰ به این مفهوم است که صفحه دارای ۱۶ سطر بوده و طول سطرها از ۲۰ سانتی‌متر بیشتر نشده است. چه بسا مصحف‌های زیادی وجود داشته که با این اندازه‌ها همسان هستند که در این صورت تمایز آن از دیگری با اختلاف متن و شیوه تدوین و نگارش آن و... صورت می‌گیرد. همچنین در هر کدام از این حالات، شماره تکی به ارقام تدوین اضافه می‌شود مانند: ۱-۱۶-۲۰ و ۲-۱۶/۲-۲۰... الخ.

در وضعیتی که تعداد سطرها در یکی از صفحات با مابقی مجلد، توافق ندارد شماره اول از تدوین به استمرار ۰۱ می‌شود. همچنین شماره‌های ۱۰/۳-۱۷ به کد سوم با عدد مخالف سطور اشاره دارد اما طول آن بیش از ۱۷ سانتی‌متر نبوده است. وجود تنوع در تعداد سطرها به شکل انفرادی ثبت می‌شود. نظر رایج آن بود که این تنوع موجب بلبشو شده زیرا در کنار ارقام اصلی تدوین آمده و موجب طولانی شدن ارقام می‌گردد.

نمونه دیگر، ارقام «۱۲ و ۱۴ و ۱۶ و ۱۹ و ۲۰» است که نشان می‌دهند صفحات دارای ۱۲ سطر بوده و صفحاتی که دارای ۱۳ سطر باشد وجود نداشته و صفحات دارای ۱۴-۱۶ سطر موجود و صفحات دارای ۱۷ یا ۱۸ سطر، وجود نداشته و صفحات دارای ۱۹ سطر موجود بوده است.

وقتی تعیین شماره سطرها یا طول آن مشخص نبود، با رمز «۰۰» مشخص می‌شود. بر این اساس ارقام ۱۵،۱-۰۰ به قطعه‌ای از صفحه بریده شده به‌صورت افقی اشاره دارد که امکان شمارش تعداد سطرها وجود نداشته اما طول سطرها که بیش از ۱۵ سطر نمی‌شده، معلوم بوده است. برعکس، ارقام ۰۰،۴-۱۵ اشاره دارد که صفحه، یکر است جدا شده ولی تعداد سطور آن ۱۵ سطر بوده و اندازه طول این سطور معلوم نگردیده است.

بایگانی دایم

مهم‌ترین کاری که در سال‌های اخیر در این پروژه مرا به خود مشغول کرده بایگانی دایمی قطعاتی است که بررسی و حفاظت آنها به اتمام رسیده است. اولویت کاری من ایجاد امنیت برای این نسخه‌ها، سهولت دستیابی به آنها و تسهیل در دسترسی سریع به اطلاعات آنها بود. علاوه بر این مقرر شده بود که مواد و ابزار موجود، در صنعبه کار گرفته شود. تک اوراق‌ها و یا اجزای قرآن کریم در پوشه‌های مسطح دارای پاکت‌های نازک بدون اسید نگهداری می‌شود. ما هر ۲۰ تا ۳۰ پوشه را در صندوق‌های پلاستیکی که یک سمت آن باز است قرار می‌دهیم. تعداد این صندوق‌ها آنقدر زیاد هستند که انبوهی از اجزا و مصاحف قرآنی را بتوان در آن جا داد. این صندوق‌ها به صورت عرضی روی قفسه‌ها چیده شده به طوری که سمت باز آنها رو به بیرون باشند. پوشه‌ها در داخل صندوق به‌طور افقی قرار می‌گیرد به نحوی که دیدن کارت‌های مشخصات آن ممکن و هر پرونده‌ای به راحتی خارج شود. پارهمصحف‌های متلاشی شده را عموماً نمی‌توان بایگانی کرد زیرا اطراف و حواشی آن در اثر استفاده، دچار خسارت می‌شوند.

هر یک از پوشه‌ها که باز می‌شوند^{۱۲} دارای پاکتی به جنس پولی‌استر شفاف

۱۲ دکتر جرد پوئین (Gerd-R-Puin) متخصص علوم عربیت از دانشگاه زاربروک آلمان است.

۱۳ اولویت مابقی پارهمصحف‌ها از نظر من نه نگهداری بلکه بایگانی آنها خواهد بود. بالطبع امید دارم که در آینده انجام امور حفاظتی و نگهداری آنها صورت پذیرد.

(مایار یا ملینکس) حاوی محتویات برگ‌ها بوده که هم‌زمان پوشش حفاظتی آنها هم به حساب می‌آید... .

بایگانی مجلدات ضخیم‌تر در صندوق‌هایی که از یک طرف باز می‌شود، به انجام رسید. پوست در این مجلدات از هم پاشیده و پاره پاره بوده و قابل اصلاح نبود. علاوه بر آن، تمام مجلدات قرآن، ناقص بودند گرچه در ادامه کار احتمال کشف اوراق دیگری که جمع و جور نشده وجود دارد. حفظ قطعاتی که دارای حواشی بسیار پوسیده بوده بیشتر با استفاده از پاکت‌های نازک خالی از اسید صورت می‌گرفت که بالای آن لایه‌ای از پلاستیک شفاف قرار داشت. اگر چنانچه پوست تحت فشار خفیفی قرار نگیرد.^{۱۴} به اطراف خود لم خواهد داد و به شکل حیوانی که از آن جدا شده درمی‌آید از این رو اوراق و مصاحف میان زونکن‌های به هم چسبیده بانخ‌کنان قرار می‌گیرد... .

هر کدام از مجموعه‌های مدون دارای پوشه هستند. کارتکس‌ها نیز دارای رنگ‌های متفاوت می‌باشد. رنگ‌های متفاوتی را برای مجموعه اوراق قرآنی بزرگ یا ضخیمی که در پوشه‌های معمولی جا نمی‌گرفته، منظور می‌کنند... . کارتکس‌ها به شیوه پلکانی روی پوشه‌ها قرار گرفته است... بایگانی پوشه‌ها و صندوق‌ها در حالت افقی و براساس الگوی چینش کتاب‌های اسلامی در کتابخانه‌های ویژه مخطوطات، به انجام رسیده است. تمامی مصحف‌ها و پاره‌مصحف‌های تدوین یافته در دارالمخطوطات صنعا مقابل همان مسجد جامع کبیر، بایگانی و نگهداری می‌شوند. اطمینان دارم که این شیوه بایگانی و حفاظت از مخطوطات قرآنی، برای هزار سال دیگر ضمانت خواهد داشت البته اگر پیامدهای غیرمترقبه‌ای برای آن پیش نیاید.

۱۴ مخطوطات پوستی همواره با مواد بسته‌بندی در آخر آن، محافظت می‌شوند، مجلدات اروپایی با گیره و مجلدات مربوط به دوره‌های آغازین اسلامی با میخ‌های کوچک یا تسمه‌های پوستی حفاظت می‌شوند.

